

NPTEL ONLINE CERTIFICATION COURSES

INTERMEDIATE LEVEL OF SPOKEN SANSKRIT

DR. ANURADHA CHOUDRY

**DEPARTMENT OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
IIT KHARAGPUR**

**Lecture 22: Third person pronouns and nouns (m/n/f) in the dual:
Part 4**

CONCEPTS COVERED

- ❑ Introduction to the 6th case for पुंलिङ्ग (pumliṅga – masculine) and नपुंसकलिङ्ग (napuṁsakaliṅga – neuter) words ending with अकार (akāra – letter ‘a’) and स्त्रीलिङ्ग (strīliṅga – feminine) words ending with आकार (ākāra – letter ‘ā’) and ईकार (īkāra – letter ‘ī’) in the द्विवचन (dvivacana – dual) forms
- ❑ Revision of आज्ञा (ājñā [लोट् loṭ] – imperative) and अनद्यतनभूतकाल (anadyatana-bhūtakāla [लङ् laṅ] - imperfect past) forms
- ❑ Building of vocabulary

पुनःस्मरणम् punaḥsmaraṇam – Revision

**3rd Person Pronouns and Nouns in the Dual
(m [n] 'a' ending) from 1st to 5th & 8th cases**

वचनम् ->	एकव.	द्विव.	एकव.	द्विव.	एकव.	द्विव.	एकव.	द्विव.
vacanam	ekava.	dviva.	ekava.	dviva.	ekava.	dviva.	ekava.	dviva.

विभक्तिः -
vibhaktiḥ

किम् – kim (m [n])

(ए)तद् – (e)tad (m [n])

जनक - janaka (m)

मित्र – mitra [n]

प्रथमा prathamā	कः [किम्] kaḥ [kim]	कौ [के] kau [ke]	सः / एषः [(ए)तत्] saḥ / eṣaḥ [(e)tat]	(ए)तौ [(ए)ते] (e)tau [(e)te]	जनकः janakaḥ	जनकौ janakau	मित्रम् mitram	मित्रे mitre
द्वितीया dviṭiyā	कम् [किम्] kam [kim]		(ए)तम् [(ए)तत्] (e)tam [(e)tat]		जनकम् janakam		मित्रम् mitram	
तृतीया tritīyā	केन kena		(ए)तेन (e)tena		जनकेन janakena		मित्रेण mitreṇa	
चतुर्थी caturthī	कस्मै kasmai	काभ्याम् kābhyām	(ए)तस्मै (e)tasmai	(ए)ताभ्याम् (e)tābhyām	जनकाय janakāya	जनकाभ्याम् janakābhyām	मित्राय mitrāya	मित्राभ्याम् mitrābhyām
पञ्चमी pañcamī	कस्मात् kasmāt		(ए)तस्मात् (e)tasmāt		जनकात् janakāt		मित्रात् mitrāt	

षष्ठी
ṣaṣṭhī

सप्तमी
saptamī

(सम्बोधनम्)
(sambodhanam)

हे जनक
he janaka

हे जनकौ
he janakau

हे मित्र
he mitra

हे मित्रे
he mitre

पुनःस्मरणम् punaḥsmaraṇam – Revision

3rd Person Pronouns and Nouns in the Dual
(f 'ā' & 'ī' endings) from 1st to 5th & 8th cases

वचनम् -> एकव. द्विव. एकव. द्विव. एकव. द्विव. एकव. द्विव.
vacanam ekava. dviva. ekava. dviva. ekava. dviva. ekava. dviva.

विभक्तिः -
vibhaktiḥ

किम् – kim (f)

(ए)तद् – (e)tad (f)

अम्बा – ambā (f)

सहोदरी – sahodarī (f)

प्रथमा prathamā	का kā	के ke	सा / एषा sā / eṣā	(ए)ते (e)te	अम्बा ambā	अम्बे ambe	सहोदरी sahodarī	सहोदर्यौ sahodaryau
द्वितीया dvitīyā	काम् kāṁ		(ए)ताम् (e)tām		अम्बाम् ambām		सहोदरीम् sahodarīm	
तृतीया tritīyā	कया kayā		(ए)तया (e)tayā		अम्बया ambayā		सहोदर्या sahodaryā	
चतुर्थी caturthī	कस्यै kasyai	काभ्याम् kābhyām	(ए)तस्यै (e)tasyai	(ए)ताभ्याम् (e)tābhyām	अम्बायै ambāyai	अम्बाभ्याम् ambābhyām	सहोदर्यै sahodaryai	सहोदरीभ्याम् sahodarībhyām
पञ्चमी pañcamī	कस्याः kasyāḥ		(ए)तस्याः (e)tasyāḥ		अम्बायाः ambāyāḥ		सहोदर्याः sahodaryāḥ	

षष्ठी
ṣaṣṭhī

सप्तमी
saptamī

(सम्बोधनम्)
(sambodhanam)

हे अम्बे
he ambe

हे अम्बे
he ambe

हे सहोदरि
he sahodari

हे सहोदर्यौ
he sahodaryau

Revision of
आज्ञा (ājñā - imperative)
अनद्यतनभूतकालः (anadyatanabhūtakālah - imperfect past)

पुरुषः / वचनम् puruṣaḥ / vacanam	एकवचनम् ekavacanam	द्विवचनम् dvivacanam	बहुवचनम् bahuvacanam
प्रथमः = 3 rd Person prathamah (also for 2 nd Person (f))	वदतु vadatu	वदताम् vadatām	वदन्तु vadantu
मध्यमः = 2 nd Person (inf) madhyamah	वद vada	वदतम् vadatam	वदत vadata
उत्तमः = 1 st Person uttamah	वदानि vadāni	वदाव vadāva	वदाम vadāma

आज्ञा – ājñā

(अनद्यतन)भूतकालः – (anadyatana)bhūtakālaḥ

पुरुषः / वचनम् puruṣaḥ / vacanam	एकवचनम् ekavacanam	द्विवचनम् dvivacanam	बहुवचनम् bahuvacanam
प्रथमः = 3 rd Person prathamah (also for 2 nd Person (f))	अवदत् avadat	अवदताम् avadatām	अवदन् avadan
मध्यमः = 2 nd Person (inf) madhyamah	अवदः avadaḥ	अवदतम् avadatam	अवदत avadata
उत्तमः = 1 st Person uttamah	अवदम् avadam	अवदाव avadāva	अवदाम avadāma

भ्वादि bhvādi गणः gaṇaḥ

भू -> भवतु -> अभवत् abhavat

पठ् -> पठतु -> अपठत् apaṭhat

गम् -> गच्छतु -> अगच्छत् agacchat

स्था -> तिष्ठतु -> अतिष्ठत् atiṣṭhat

दृश् -> पश्यतु -> अपश्यत् apaśyat

(अनद्य)भूतकालः – (anadyatana)bhūtakālah

परिचयः - paricayaḥ

बालः	पुत्रः	- प्रियः
बाला	पुत्री	- प्रिया
युवकः	जनकः	- जः
युवती	जननी	- ज्ञा
वृद्धः	पितामहः / ही	बद्धः bound
वृद्धा	मातामहः / ही	मुक्तः free

पुरुषः / वचनम्
puruṣaḥ / vacanam

एकवचनम्
ekavacanam

द्विवचनम्
dvivacanam

बहुवचनम्
bahuvacanam

प्रथमः = 3rd Person
prathamah

(also for 2nd Person (f))

मध्यमः = 2nd Person (inf)
madhyamah

उत्तमः = 1st Person
uttamah

आसीत्
āsīt

आस्ताम्
āstām

आसन्
āsan

आसीः
āsīḥ

आस्तम्
āstam

आस्त
āsta

आसम्
āsam

आस्व
āsva

आस्म
āsma

अभ्यासः (abhyāsaḥ) - Practice

(m/n) कस्य / (f) कस्याः - > कयोः अस्ति ? kasya / kasyāḥ -> kayoh asti ?

(ए)तस्य (e)tasya

पुरुषस्य puruṣasya / षयोः ṣayoh / षाणाम् ṣāṇām

(ए)तयोः
(e)tayoh

देश deśa

नाम / नामनी / नामानि अस्ति / स्तः / सन्ति।
nāma / nāmanī / nāmāni asti / staḥ / santi।

नगर nagara

(ए)तेषाम् (e)teṣām

मित्र mitra

अगच्छत् / ताम् / न्
agacchat / tām / n

(ए)तस्याः (e)tasyāḥ

अम्बायाः ambāyāḥ / अम्बयोः ambayoh / नाम् nām

कृते शाटिकाः क्रेतुम् आपणम्
kṛte śāṭikāḥ kretum āpaṇam

अगच्छः / तम् / त
agacchaḥ / tam / ta

गायिका

(ए)तयोः
(e)tayoh

सहोदर्याः sahodaryāḥ / दर्योः daryoh / रीणाम् rīṇām

अगच्छम् / आव / आम
agaccham / āva / āma

(ए)तासाम् (e)tāsām

युवती yuvatī

पुनःस्मरणम् punaḥsmaraṇam – Revision

**3rd Person Pronouns and Nouns in the Plural
(m[n] ‘a’ ending / f ‘ā’ & ‘ī’ endings)
for the 6th cases**

वचनम् ->
vacanam

द्विवचनम्
bahuvacanam

विभक्ति - vibhakti

किम् – kim (m [n])

(f)

(ए)तद् – (e)tad (m [n])

(f)

जनक - janaka (m)

अम्बा – ambā (f)

मित्र – mitra [n]

सहोदरी – sahodarī (f)

षष्ठी
ṣaṣṭhī

कयोः
ka^{yoh}

(ए)तयोः
(e)ta^{yoh}

जनकयोः janaka^{yoh}

अम्बयोः amba^{yoh}

मित्रयोः mitra^{yoh}

सहोदर्योः sahodar^{yoh}

सप्तमी
saptamī

श्लोकः ślokaḥ

गगनं गगनाकारं सागरः सागरोपमः।

gaganam gaganākāraṁ sāgaraḥ sāgaropamaḥ।

रामरावणयोर्युद्धं रामरावणयोरिव॥

rāmarāvaṇayoryuddhaṁ rāmarāvaṇayoriva॥

“How was the battle between Rama and Ravana?” someone asked. What is the comparison?

The sky is like sky, the ocean is like ocean.

Rama and Ravana’s battle was like the battle between Rama and Ravana.

You cannot compare it with anything else because they were incomparable occurrences.

The Rāmāyaṇa: Old Yet Ever New

No ancient story, not even Homer's Iliad or Odyssey, has remained as popular through the course of time. The story of Rama appears as old as civilization and has a fresh appeal for every generation

Conclusion

Dr. David Frawley
Author, American Vedacārya
(21st September 1950)

References

- ❑ Narendra. (1997). *Functional Sanskrit: its communicative aspect*. Pondicherry: Sri Aurobindo Ashram.
- ❑ Narendra. (2003). *Speak Sanskrit: the easy way*. Pondicherry: Sri Aurobindo Ashram.
- ❑ Krishnananda, S. (2019, 09 11). *Sadhana - The spiritual way*. Retrieved from Swami Krishnana

शान्तिरस्तु śāntirastu

NPTEL ONLINE CERTIFICATION COURSES

*Thank
you*

